שיקט אפּ תיכּף וואָס איר זענט אונדז שולדיק!

בית יעקב

ליטעראַרישער פּאָפּולערער זשורנאַל

יאָרגאַנג 8

נומער 64

אָרגאַן פאַר די אינטערעסן פון די בית-יעקב-שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות-אגודת-ישראל אין פּוילן

רעדאַקטאָר: א. ג. פרידמאַן

— דערשיינט יעדן צווייטן פרייטיק —

Łódź 13 Luty 1931 [redacted] ב״ה, לאָדזש פרייטיק פ׳ משפּטים כ״ו שבט תרצ״א

מיט אייגענע כּוחות!

די איר זעט, איז דאָס בנין פון „בית-יעקב-סעמינאַר
שוין אויפגעשטעלט און אַצינד דאַרף נאָר דאָס
בנין אויסגעפּאַרטיקט ווערן פון אינעווייניק. גראָד די
די לעצטע אַרבעט ברויך אָבער נאָך אַ היפּש קאַפּיטאַל.
ביז צו קענען די טויערן עפענען פאַר אונדזערע
ערציערנס מוז מען נאָך האָבן אַ הון-רב.

ס׳איז פאַר קיינעם קיין סוד נישט, אַז אַלע וועגן
פון הילף פאַר דעם בנין פון אויסלאַנד זענען
פאַרשלאָסן. דער גרויסער ווירטשאַפט-קריזיס אין
דער וועלט האָט כּמעט ווי אינגאַנצן פאַרחתמעט
אַלע מקורים פון שטיצע פאַר אונדזער בית-יעקב-
זאַך און נאָר מיר — מיט אונדזערע אָרימע גראָשנס
מוזן מיר אַלץ אויפבויען און אויסהאַלטן.

נישטאָ קיין אַנדערע עצה, ווי מיט אייגענע כּוחות
צו פאַרענדיקן דאָס ווערק. מיר מוזן דאָס מאָל פעסט
זיך האַלטן אין דעם פּרינציפּ פון „כל המקיים את
התורה מעוני״. „בית-יעקב״ איז אַצינד אַזאַ הייליקע
זאַך, אַז מיר זענען מחויב אָפּצושפּאָרן זיך פונים
לעצטן ביסן און דערפאַר שפּענדן.

פון הינדערטער שטעט און שטעטלעך הערן זיך
קולות עד לב השמים „ראַטעוועט אונדזערע
קינדער״ און אַלע ווייסן דאָך, אַז בכדי ס׳זאָל קענען
געגעבן ווערן אַ ענטפער. וועט עס זיך נאָר אין דעם
פאַרענדיקן דעם סעמינאַר-בנין, וואָס גיכער און
שנעלער.

רופט זשע אייך אָפּ אין יעדן אָרט. וואַרט נישט
ביז מען וועט צו אייך קומען. אפילו די
מעגלעכקייט צו שיקן ספּעציעלע שליחים איז זייער
אַ קאַרגע. עפנט נדיבות-דיק אייער הענט און זאָל
יעדער פון אייך שוין צאָלן זיין חוב פאַר דעם
הויכן הייליקן מוסד!

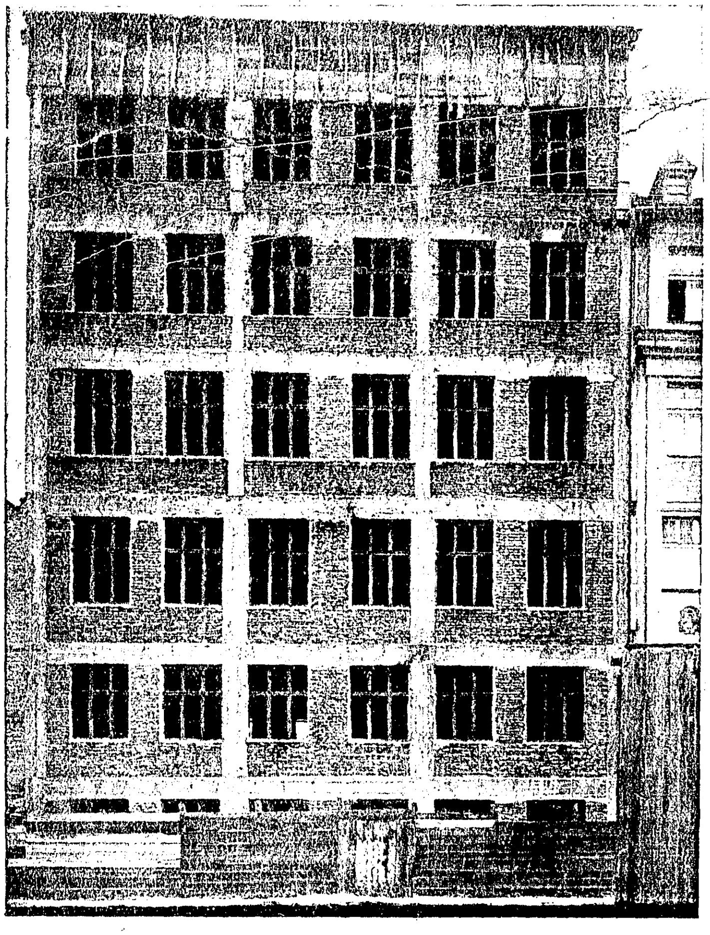

דאָס בנין פון בית-יעקב סעמינאַר אין קראָקע

געטלעכע לידער

פון ד"ר שלמה בירנבוים

לידער און ניגונים זענין זײער וויכטיק אינים קולטור-אוצר פון א פאלק. דאס זעט מען אויך פונים אינטערעס, וואס די „אינטעליגענטע קלאסן" פון פאלק ווײַזן ארויס צו די פאלקס-לידער. דאס האט זיך אין אײראפע אנגיהויבן מיט א צוויי-הונדערט יאר צוריק, און מיטן נײַעם נאציאנאליזם האט זיך עס אין די לעצטע צענדליגער יארן אויך אריבערגיטראגן צו יידן. כאראקטעריסטיש פאר די יידישע פאלקס-לידער איז די גרויסע צאל רעליגיעזע לידער און דאס חשיבות זײערס. בײַ אונדז איז דאס א זאך, וואס פארשטײט זיך פון אלײן. מיר זעען עס גארנישט. אבער מיר דארפן נאר געבן א קוק צו אנדערע פעלקער, וועלן מיר באלד גיוואר ווערן, אז בײַ זײ איז נישט אזוי. אפילו בײַ אונדזערע ברידער אין מערב גיפינין מיר הײַנט כמעט גארנישט. זײ וויסן נאר פון די זמירות, וואס שטײען גידרוקט אין סידור. קײן אנדער מגע-משא האבן זײ נישט מיטן ניגון. א סימן, ווי ס-איז אפגישוואכט בײַ זײ דאס לעבידיקע יידישקײט.

כ-האב נישט בדעה, מיך דא ארײַנצולאזן אין חקירות און דע-פיניציעס, וואס הײסט א פאלקס-ליד, וואס א רעליגיעז פאלקס-ליד. כ-וויל דא פשוט ברענגין צוויי לידער, אײנס פון הײַנט, אײנס פון אלטע צײַטן. דעמלט פלעג מען דאס רופן „געטלעכע לידער". ס-וואלט גיווען א מצווה, צונויפצוקלויבן אונדזער פאר-מעגן פון פארצײַטנס און הײַנט – כ-רעד דא נאר פון יידיש – וועלן מיר האבן צו דערקוויקן זיך. אײן חסרון נאר, וואס מיר קענין נישט וויסן די אלטע ניגונים.

דאס ערשטע לידל איז פונים חסידישן טיפ, אויב איך מעג זאגן אזוי. ס-גיסט אויס דאס בענקשאפט פון דער ייִדישער נשמה צום רבונו-של-עולם. ס-איז אײנס פון די אינטע-רעסאנטע לידער, וואו ס-איז אין מיטן טעקסט אויך טײַלן אין א פרעמד לשון. מובן מאליו, אז מיר האבן דא נישט צו טון מיט אסימילאציע. מ-האט גיזאגט, [illegible] דאס ארײַננעמען א פרעמד לשון אין רעליגיעזע לידער איז א מיטל פונים ייִדישן [illegible] אויסצוזינגען [illegible] טיפער, ארויסצורײַסן זיך פון די אײגענע גרעניצן,—דער פארים „פאנא" ווײַזט, אגב אורחא, אז דער באשאפער פונים לידל איז נישט גיוועסן קײן שטארק פאר-פוילישטער מענטש.—די פוילישע u גיב איך איבער מיט „א". אין א טײל ווערטער וועט דאס אפילו זײַן אין הסכם מיט דער היסטאריע פונים קלאנג. און אצינדערט דאס לידל אלײן:

ס-איז אמאל גיווען א פאסטעך,\
האט ער גיפאשיט שאף,\
איז אויף אים גיפאלן א זיסער שלאף.\
אז ער האט זיך אויפגיכאפט,\
האט ער גיזען, אז די שעפאלעך זענין נישטא.\
האט ער גיגעבן א גישרײ:\
„אוי! באראניא, באראניא!"\
און אז די שעפאלעך זענין נישטא,\
און אז די שעפאלעך זענין נישטא,\
זענין, זענין נישטא –\
נעמט ער אפיר דאס פידאלע,\
און שפילט זיך צו דאס לידאלע:\
„דאלאי, דאלא, דאלאידא,\
דאלאי, דאלאי, דאלאידא –\
יאק יא פאידע דא דאמא,\
דא סוואיעגא פאנא,\
אז די שעפאלעך זענין נישטא!"

איז ער גיגאנגין ווײַטער,\
האט ער גיטראפן א בארג מיט שטײנער,\
האט ער גימײנט, אז ס-איז די שעפאלעכס בײנער.\
האט ער גיגעבן א גישרײ:\
„אוי! אא"וו

איז ער גיגאנגין ווײַטער,\
האט ער גיטראפן א בארג מיט דערנער,\
האט ער גימײנט, ס-איז די שעפאלעכס הערנער.\
האט ער גיגעבן אא"וו

איז ער גיגאנגין ווײַטער,\
האט ער גיטראפן א בארג מיט עפאלעך,\
האט ער גימײנט, ס-איז די שעפאלעכס קעפאלעך.\
האט ער גיגעבן אא"וו.

איז ער גיגאנגין ווײַטער,\
האט ער גיטראפן א בארג מיט שטרוי\
האט ער גיזען, אז די שעפעלעך זענין שוין דוי\
האט ער גיגעבן א גישרײ:\
„אוי! באראניא, באראניא!"\
און אז די שעפאלעך זענין שוין דא,\
און אז די שעפאלעך זענין שוין דא,\
זענין, זענין שוין דא–\
נעמט ער אפיר דאס פידאלע\
און שפילט זיך צו דאס לידאלע:\
דאלאי, דאלאי, דאלאידא,\
דאלאי, דאלאי, דאלאידא –\
טעראז יא פאידע דא דאמא,\
דא סוואיעגא פאנא,\
ווײַל די שעפאלעך זענין שוין דא!"\
כבקרת רועה עדרו,\
מעביר צאנו תחת שבטו!"

ווער ס-איז דער מחבר פון דעם דאזיקן ליד, ווײס איך נישט עפיס האט מען גירעט, אז דאס איז גיווען אן-אונגערישער גדול. נאר אפשר איז דאס בלויז א השערה, גינומין פונים אונגערישן פארים „דוי" שטאטס „דא". פון דער אנדערער זײַט אבער איז אויך פאראן דער פארים „דא", ווי מע זעט פון די גראמין „באראניא–דא" און „דאלאידא–דאמא–פאנא – דא". וואלט מען דערפון גידארפט דרינגין, אז דער מחבר איז גיווען פון א קאנט, וואו מע רעט בײדע ווערטער, אדער ער אלײן האט גימישט די דיאלעקטן.

דער עיקר זענין אבער פאר אונדזער פראבלעם די פוילישע ווערטער. איך ווײס נישט, צי אין אונגערן – אין הײַנטיקן אדער אין אמאליקן – טרעפן זיך יידיש-פויליש און מאדיאריש אויף אײן שטח.*)

כ-בעט אלע, וואס קענין נוכחאות פון „די שעפאלעך" – אפילו אויב דער חילוק זאל זײַן נאר אין א פאר ווערטער, זײ זאלן

*) דאס דאזיקע ליד איז הײַנטיקן זומער אפט גיזונגין גיווארן מיט גרויס התפעלות בײַ די „בית-יעקב" קורסן אין ראבקע. און בפרט אין מוצאי שבתדיקע נאכט וועלן מן-הסתם נאך זײער לאנג גידענקן אלע, וואס זענין דארטן גיוועזן

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 064 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

מיר דאָס אַרײַנשיקן, און אַ חוץ דעם בעט איך נאָך, מיר בכלל אַרײַנצושיקן אַזוינע „געטלעכע לידער": יידישע, יידיש-לשון-קודשע און לשון-קודשע. מיטן צווייטן מין מיין איך אַזוינע ווי למשל:

אוי ווײַ, גיוואַלד! אוי ווײַ, גיוואַלד!
רבונו-של-עולם, דו זעסט דאָך אַליין,
כי שחה לעפר נפשנו,
דבקה לאָרץ בטננו,
קומה, קומה עזרתה לנו!

מיטן דריטן מין מיין איך פסוקים און דאָס גלײַכן, וואָס ווערן גיזונגען מיט באַזונדערע ניגונים. למשל:

עוצו עצה ותופר
דברו דבר ולא יקום
כי עמנו קל.

אדער מיט וואַריאַציעס, איבערחזרונג פון טײלן וכדו'. למשל:

ישמחו במלכותך
שומרי שבת,
שומרי שבת
וקוראי עונג
שבת!
עם מקדשי שביעי
כולם ישבעו ויתענגו,
ישבעו ויתענגו
מטובך:
שבת!
אא"וו.

כ-בעט, תמיד צו פאַרשרײַבן, וואו מ*-האט גיהערט דאָס ליד אדער דעם ניגון; פון וועמין; פון וואַניט יענע" איז און פון וואַניט ער קען די זאַך; אדער אָנווײַזן אַז אין יענער שטאָט, אין יענעם שטעטל קענען זיך אַלע, צי מע ווייסט עפּיס וועגן אַ מחבר, בכלל וואָס מער וועגן דעם ליד און זײַנע זינגער און פאַרשרײַבער. אויב מע קען נאָך צוגעבן נאָטן, איז דאָך מה טוב, וכל המרבה לשלוח הרי זה משובח.*)

גאָר פון אַן אַנדערן שניט ווי „די שפּאַלעך" איז דאָס אַלט-יידישע שבת-ליד, וואָס איך דרוק דאָ פון אַ כתב-יד אין דער האַמבורגער ביבליאָטעק. גישריבן איז דאָס פון אַ זאַקסישן ייד אין יאָר של"ד לפ"ק, אָבער דעם מחבר האָט ער נישט אָנגיוויזן — ס-איז גיוועזן אַ מין פאָלקס-ליד.

אַזוי ווי דאָס לשון וועט דעם הײַנטיקן לייענער זײַן שווער צו פאַרשטײן, גיב איך צו אַ פאַרטײַטשונג. אין אָריגינאַל איז דאָס ליד נישט גיטײלט אויף שורות, נאָר כדי צו ווײַזן דאָס משקל און פאַרגרינגערן דאָס לייענען, האָב איך עס דאָ גיטון. די אַלטע לאַנגע פערזן האָב איך דערבײַ גיטײלט אויף האַלב, און דאָס האָט אַ יסוד אין עטלעכע גראַמען, וואָס ווײַזן דאָס צופאַלן זיך פון די צוויי העלפטן פונים גרויסן פערז. כ-האָב אויך צוגיגעבן אָפּשטעל-צייכנס.

דעם שבת וואָלין מיר זינגאַן,
און איינם ורייטאָג שפּאַט.
דער גאָט, דער אַלי דינג ור מאַג,
ודער מיך בשאַפן האָט,
דעם וויל איך זינגאַן לופא אונ' פרייז,
ואין גאַנציר ווירדיקייט.
ער האָט בישאַפין לויבא אונ' גראַש
אונ' הימל אונ' ערד און וואַש דער וואַש
איא אם שבת וואַר עש אַליש בירייט.

*) אַ ד ר ע ס:
Dr. S. Birnbaum, Hamburg 13 Dillstr. 19.

דיך הימלשי ברוט, דש ער יונש גאַב
וואָל אין דער וואוישטנייא,
אם שבת ויל עש ניט האָרב
דאַר מאַג מן וואָול מערקין בייא,
דש דער שבת אישט איין ז.ער
אויבר אַלי טאַג:
אם ורייטאַג עש צוויבעכג ויל.
גאָטש לוב האָט קיין ציל
איא, דער אַלי דינג וואָול ור מאַג.
הויט דיך און דעם שבת וואַשט,
דש דו ניט גישט צו ווייטא,
זו גיווינשטו גלויק, רוא אונ ראַשט,
ודיין זיל ווערט זוינדן קווייט.
נים בייא שפּיל בייא דעם רוזן מער,
ואיז דיינר זילן גוט:
אין דער וואוכן גיט עש הין אונדי הער
אז וויא די אוינדן אין דעם מער —
איא אם שבת עש אָך רואַט.

עש שטיט גישריבן אין דער איא,
אונ אז איך אויך וויל זאַגין,
אם ורייטאַג שפּאַט ניט טון צו מער,
וקיין אונ' מוט זוילשטו טראַגן,
העלשטו דען שבת, אַלז דו זוילשט,
עש ווערט דיר ניט ווערדן לייד,
צוויי ברכות קוכין ליג אויף דען טיש,
שפּרייט אויף דיין צוועל גיהענדין —
איא אז אין אין דער מדבר וואַר גישב

דיין קידוש ויין, דען זוילשטו האָן,
דיין כלים זוילשטו שווענקין,
אונ' הויט דיך וואַשיר דאַריין צו טון,
גאַר וואָל זוילשטו שענקין.
אונ' מאַך דען קידוש אויבר דען וויין,
דש אין דעם הויזא אר שלט —
אויבר איין יאָר וואָלין מיר צו ירושלים
אונזר זילן ליכט און שיין:
איא, שפּרעכט אמן אַל צו מאַל!

דאָס הייסט אין הײַנטיקן לשון:

פאַרן שבת לאָמיר זינגען, שפּעט אין אַ פרײַטיג ג-ט, וואָס קען אַלדינגס. וואָס האָט מיך באַשאַפן, פאַר דעם וויל איך זינגען אַ לויב און אַ שבח מיטן גאַנצן כבוד. ער האָט באַשאַפן בלעטער און גראָז און הימל און ערד און דאָס, וואָס ס-איז גיוועזן — אום שבת איז טאַקי אַלדינגס גיוועזן גרייט.

דאָס הימלשע ברויט, וואָס ער האָט אונדז גיגעבן אין דער מדבר, דאָס איז אום שבת נישט אַראָפּגיפאַלן — דערפון קען מען גוט אַרויסזען, אַז דער שבת איז אַ האַר איבער אַלע טעג: פרײַטיק איז עס גיפאַלן אין צווייען. ג-טס לויב האָט נישט קיין עק-ער, וואָס קען טאַקי גוט טון אַלדינגס.

היט דיך זייער אום שבת, דו זאָלסט נישט גיין צו ווײַט, וועסטו פאַרדינען גליק, רו און מנוחה, דײַן נשמה וועט פטור ווערן פון עבירות. נעם אַ משל פונים ים-סוף, וועט דײַן נשמה זײַן גוט: אין דער וואָכן פאָרט ער אַהער, אַהין, אַזוי ווי די אינדן (כוואַליעס) אינים ים — אום שבת רוט ער טאַקי אויך.

סע שטייט גישריבן אין דער תורה, און ווי איך וויל אײַך זאָגן: פרײַטיג שפּעט שוין גאָרנישט צו טון. אומיטיק טאָרסטו נישט זײַן. וועסטו האַלטן שבת אַזוי ווי דו דאַרפסט, וועט דאָס דיר שוין נישט באַנג טון. צוויי חלות לייג אויפן טיש,
(סוף אויף זייט 15)

הארכיון היהודי
ארכיון אסופות

די סדרה משפטים

פון **שרה שעבירער**

ווייל מיר זעען דאַ באַלד אין אָנהייב סדרה, איז אינצווישן אָפּגיהאַקט גיוואָרן דאָס ווייטערע דערציילן פונים וואַנדערן פון די יידן אין דער מדבר. עס הייבט זיך אָן גאָר די גיזעצגעבונג פון יידישער גירעכטיקייט, די באַציאונג צו באַשעפינישן, איבער וועלכע דער מענטש דערשט, די התחייבותן פונים ייד צו דער ערד, צו פלאַנצן, בהמות, צום אייגינים גוף. און דערנאָך קומין די „מצוות" שבין אדם לחבירו, דערנאָך ווידער „עדות", וואָס באַגרינדן די גישיכטלעכע אמת-ן און נאָך שפּעטער „תורות", וואָס לערינין אונדז ווי אַזוי צו פירן אַ עכט יידיש לעבן און קומין צום ציל, צו עבודת ה'.

ערשט גאָר שפּעטער, אין ספר במדבר, באַגייט ווידער די תורה דאָס דערציילן פונים לעבן אין דער מדבר.

פאַרוואָס איז עס אַזוי?

באַלד דאָס ערשטע אות אין דער היינטיקער סדרה גיט אונדז אַ ענטפער. „ואלה משפטים"—ווי מיר ווייסן, איז אין דער פריערדיקער סדרה דערציילט גיוואָרן מתן תורה, דאָס התגלות אלקות, די „עשרת הדברות" או"ו. דער סוף פון פרשת יתרו איז גיווען, אַז דאָס מזבח דאַרף זיין גיבויט פון שטיינער, די שטיינער טאָרן נישט זיין אַרומגיהאַקט און אויך זאל דאָס מזבח נישט האָבן קיין טרעפּן אַרויפצוגיין דערצו.

וואָס איז דאָס אַזוינס גיווען דאָס מזבח?

פון די מפרשי התורה ווייסן מיר, אַז דאָס מזבח איז גיווען דער שטענדיקער פאַרבינדונגס-פונקט צווישן ג—ט און זיין פאָלק ישראל, חוץ דעם האָט דאָס מזבח אויך סימבאַליזירט די יידישע גירעכטיקייט דעם יידישן יושר און שוין דערפאַר האָט דער מזבח נישט גיטאָרט זיין פון אייזן, ווייל דאָס אייזן איז דאָס מאַטעריאַל פון דער שווערד וואָס סימבאָליזירט מלחמה און דאָס איז דער היפוך פון שלום און קדושה, וואָס דאָס מזבח לערנט.

דאָס איז די אמתע כוונה פון דער „וואָיו", מיט וועלכן ס-הויבט זיך אָן דאָס וואָרט ואלה. די „וואָיו" פאַרבינדט אָבער אין ענג פאַרבינדן דאָס אויפשטעלן גירעכטע און ערלעכע באַציאונגען פון מענטש צו מענטש מיט דעם פרינציפּ פון אַחדות און שלום. עס קאָן נישט זיין קיין „משפטים" אָן די „מצוות".

אויך דערפון, וואָס עס שטייט „אשר תשים" און נישט „אשר תצוה" לערינין מיר אַרויס, אַז די תורה שבכתב ווערט ערשט ריכטיק פאַרשטאַנען דורך דער אויפקלערונג פון תורה שבעל פה.

ווען אַ לערער דיקטירט זיינס אַ תלמיד עפּיס, באַצייכט זיך דער תלמיד בשעת דעם לערערס רעדן פאַרשידינע סימנים, כדי צו גידענקן אַלע פרטים פון דעם, וואָס דער לערער האָט ערקלערט, אַזוי, דאָס נאָר ער אַליין און נישט קיין אַנדערער וועט ריכטיק זיך קענין דערמאָנין שפּעטער בעת-ן איבערליינין אַלץ, וואָס דער לערער האָט גיזאָגט און אַקצענטירט.

די תורה שבעל פה לערנט אונדז ביי יעדן אות אין דער תורה צו דער גיין די ריכטיקסטע כוונה און דעם אמת-דיקן זין פון יעדן וואָרט.

*

ווען מיר לערינין די דינים פון קנעכטשאַפט, אַנטשטייט די פראַגע ווי אַזוי קומט דאָס דערצו אַז ביי יידן זאל זיין קנעכט, אין דער צייט, ווען ערשט נישט לאַנג האָבן זיי אַליין גיפילט די גרויל פון קנעכטשאַפט און די שמחה פון פרייהייט.

די תורה אָבער האָט פריערויס גיוואוסט די נאַטור-אייגנשאַפטן פונים שוואַכן מענטש און גיוואוסט, אַז דער ערדישער טייל פונים מענטש קאָן ווייט פאַרפירן און דעריבער האָט מען גיוואָרנט צו פאַרהיטן דאָס פאָלק, און יעדן איינים באַזונדער. ווי צו באַגיין זיך מיט אָנגישטעלטע און ווי ווייט מעגלעך צו באַקעמפן די שקלאַפערייי, און זאל יעדער וויסן אַז: „עבדי הם" דאָס יידישע פאָלק דאַרף נאָר זיין די עבדים פון ג—ט און דאָס אַליין איז ווי רבי יהודה הלוי רופט אויס: עבד ה' לבד חפשי הוא - נאָר דער וואָס גיט זיך אָפּ מיט עבודת ה', דער איז דער אמתער מענטש, וואָס האָט די פרייהייט זיך ערוואָרבן.

* *

עס איז אוממעגלעך אין באַגרעניצטע שורות אויסצושמועסן אַלע עטישע און מאָראַלישע יסודות פון אונדזערע תורה-גיזעצן, וואָס ווערן דערמאָנט אין דער היינטיקער סדרה. איך וויל אָבער נאָך דאָ זאָגן אַ וואָרט וועגן דעם זין פון, „ואחרי רבים להטות".

דער פרינציפּ פון נאָכגיין די מערהייט האָט אין יידישן פאָלק תמיד גיגאָלטן אַלס הייליקער פרינציפּ און כאַראַקטעריסטיש דאָס היינט, ווען דערדאַזיקער פּרינציפּ איז גיוואָרן אַ אַלמענטשלעכער קומין גאָר אַ סך אויסנוצן דאָס אויף צו באַגרינדן פאַלשע אידעען, און עס גייט אַזוי ווייט, דאָס מען וויל דערפון דרינגין, אַז דער מיעוט פון יידישן פאָלק זאל זיך אונטערגעבן די אומות-העולם.

אַוודאי אַלע מאָראַלישע און עטישע גיזעצן פון דער תורה ווערן אין דער וועלט נישט אָפּגיהיטן. ווי אַזוי באַציט מען זיך צו אַלמנות און יתומים, ווי איז די באַציאונג צו נעמין און געבן פּראָצענט? וואָס איז מיט דעם „ואהבת לרעך כמוך", מיט „וחי אָחיך עמך" און ווי האַלט עס עפּיס מיט „מדבר שקר תרחק"? או"ו אין די אַלע דערמאָנטע זאַכן, איז דער רוב מענטשן הינטערשטעליק און מען טראַכט אַפילו גאָרנישט, ווי אַזוי עס איז די באַציאונג פון דער תורה צו די אַלע ענינים נאָר גראַד אויף „אַחרי רבים להטות" וויל מען גיפונען אַ פאַלשן טייטש, בכדי לייכטזיניק דערפון צו דרינגין, אַז די מערהייט דעצידירט.

אונדזער הייליקער תורה האָט אָבער דאָס באַוואָרנט און לערנט אונדז דעריבער פאַר דעם „אַחרי רבים להטות" דעם „לא תהיו אַחרי רבים לרעות" — גיי נישט נאָך די מערהייט, ווען זי טוט שלעכטס".

ניין! אויך אַ סך מענטשן טון אַמאָל בלאָנדזשין און לאָזן זיך פאַרפירן אין אומריינע זומפּן און היינט זעען מיר דאָס אַמבעסטן. מיר זעען דאָס אי אין דער גרויסער וועלט אי אין דער יידישער וועלט.

מיר ווייסן גינוג, וויפיל שלעכטס און פאַרדאָרבנקייט עס איז היינט פאַראַן אויף דער וועלט. מיר זאָלן דעריבער היינט, פאַר די אויגן שטענדיק האָבן דעם „לא תהי' אַחרי רבים לרעות", לויף נישט נאָך די מערהייט, ווען זי טוט שלעכטס, אין דער ערציאונגס-אַרבייט מוזן מיר גאָר שטאַרק אָפּהיטן דעם „ולא תהיו אַחרי רבים לרעות".

אין דער יידישער גאַס ווימלט מיט שולן און דערציאינגס-אַנשטאַלטן און ליידער זענין פאַראַן אַ סך גאָר שלעכטע און נישט-רעליגיעזע* שולן. דאַרף זשע יעדע מוטער און יעדער פאָטער וויסן, וועלכע שולן אויסצוקלויבן און דאָרט אָפּגעבן אונדזערע קינדער. פאַר די ייִנגלעך האָבן מיר חדרים און ישיבות, פאַר מיידלעך ב"י שולן צון בנות-אָרגאַניזאַציעס. מען מוז אויך זעען אָנצואווענדן אַלע כחות, אַז די דאָזיקע מוסדות זאָלן ריכטיק קענין עקזיסטירן. דאָס קען און וועט נאָר דעמלט גישעען ווען מיר וועלן ריכטיק אָפּהיטן דעם לֹא תִהְיוּ אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת!...

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 064 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

מלחמה זכרונות

מוקדש לאבי מורי ר' אברהם יצחק ב"ר ויוסף

יידישע מענטשן

א.

נישט אַלע יידן וואָס זענין גיוועזן אויף די שחיטה-פעלדער אדער אין גיפאַנגינשאַפט האבן זיך גיפירט יידיש. נישט אַלע האבן משיג גיוועזן וואָס מלחמה באַטייט... וואָס גיפאַנגינשאַפט באַטייט... אַלע זעלנער סיי די אויפן פראנט סיי די וואָס זענין גיוועזן גיפאַנגין האבן אַ סך מאָל גיזען דעם מלאך המות שוועבן איבער זייערע קעפּ, נאר קיין בעל-תשובות זענין זיי נישט גיווארן, אפילו נישט גיקלערט וועגן אַ ריין און הייליק לעבן. די אַלע צרות און יסורים וואָס זיי האבן גיזען און אַליין אַדורכגיגאַנגין האט זיי נישט בעסער גימאַכט... איך האב דאָ נישט במחשבה די יידן וואָס זענין גיקומין פון אַסימילירטע הייזער. די טשעכישע, מעריש, אונגאַרישע און דייטשע יינגעלייט. איך מיין דאָ דער עיקר די גאַליצישע סלאוואַקישע און בוקאווינישע יידן, וואָס האבן גילערנט אין חדרים און גיזען פאַר זיך פון קינדווייז אויף אַ יידיש און חסידיש פירעכץ אַ יידיש לעבן און שטרעבן. אַ סך פון די דאָזיקע יינגעלייט זענין זיך אין גיפאַנגינשאַפט פאַרקראכן אין גאָר קרומע וועגן... אויב זיי האבן בשעת זיי זענין גיוועזן אויף די מלחמה-פעלדער נאך אַ מאָל גיהאַט אַ שטיקל הרהור-התשובה, אין רוסלאַנד האבן זיי וועגן דעם שוין אפילו נישט גיקלערט... מ-איז אַרויס פונים פייער, מען הערט שוין נישט קיין מאַשינינגיוועהרן, קיין גראַנאַטן און שראַפּנעלן, וואָס דאַרף מען קלערן וועגן תשובה?... אַז די וועלט באָדט זיך ווייטער אין בלוט, נישט נאר אויף די פראָנטן נאר אויך אין די ערטער דערפער און שטעט, וואָס זענין ווייט פון די שיס גריבער, אַז אויך אין דער גיפאַנגינשאַפט שטאַרבן טויזנטער מענטשן פון הונגער און קעלט און כל-ערליי מגיפות און קראַנקהייטן — ווער האט וועגן דעם גיטראַכט? ווער האט [illegible] וואלט קלערן?...

ב.

נאר עס זענין גיוועזן מענטשן יחידי-סגולה — בפרט צווישן יידן — וואָס זענין אין דער צייט פון דער דאָזיקער סדומישער מהומה גיבליבן צדיקים, זיי האבן זיך נישט גילאָזט פאַרפלייצן פון די ברודיקע כוואַליס, זיך נישט גילאָזט אַראָפּשלעפן, אַריינרייסן אין דעם תהום פון פאַרדאַרבנקייט און שלעכטס... זיי האבן זיך גיווערט און זענין גיוואַקסן אַלץ העכער און העכער... און דערגרייכט אַ גרויסע מדרגה פון רחמנים און אהבת-השם...

ווינטער תרע"ו (1916) בין איך גיוועזן אויף אַרבּיט אין אַ פאַרוואָרפן דערפל טיף אין די סאַמאַרער פעלדער... דער איינציקער ייד צווישן רוסן, מאַדיאַרן, רומענער און טשעכן... און בין דאָרט קראַנק גיווארן אויף מאַלאַריע... קיין דאָקטער איז אין דער געגנט נישט גיוועזן, קיין שפּיטאָל אויך נישט. בין איך גילעגן אַ מסוכ'נער ביים פויער, אויפן פּיעטשיק איינזאַם און עלנט אין ביטערע צרות. איך בין דעמלט אַ דורך אַלע שבעה מדורי גיהנום. גיליטן יסורים אין לשער. אין פיבער גילעגן גאַנצע טעג און נעכט, און שרעקליכע בילדער פון מיין צורייצטן מח האבן מיך גיפייניקט. — די רוסישע פאַמיליע האט מיך גיפלעגט, מיר גיהאָלפן מיט וואָס זיי האבן נאר גיקענט. מיר איז אבער נישט גרינגער גיווארן, קראַנק און עלנט, הונדערטער מיילן פון דער היים, פון מיינע עלטערן, שוועסטער און ברידער, צי וועל איך זיי נאכאַמאָל זען? די שטוב אַ פרעמדע, די מענטשן פרעמדע און זייער לשון פרעמד. ווי מורא-דיק, ווי טיף איז גיוועזן מיין צער. דאָס פלעמל וואָס האט שטענדיק גיברענט אין אַ רויט לעמפּל אַ קייגן איבער דעם "יויזל" האט זיך ווי גירייצט מיט מיר... "יועסט שוין פון דאַניט קיין לעבּידיקער נישט אַרויס, די גוים וועלן דיך באַגראָבן אויף זייער סמענטער, דו וועסט צו קיין קבר ישראל נישט קומין"...

אין קרינג

גיוועזן דאָ אַ דערפל, אַ ישוב,
די הייזער צושאָסן צושטערט.
פענצטער חפצים און טירן
צוואָרפן צושפּרייט אויף דער ערד.

זעלנער זיך יאָגן ווי שאָטנס
אַרום צווישן גריבער און קברים.
און ס-זאַמלט אַ ייד, אין דעם פייער
שמות פון הייליקע ספרים...

*

דער דיכטער שרייבט אונדז: ווינטער תרע"ה איז ער גיקומין אין אַ צושטערט דערפל אין די קאַרפּאַטן. די שלאַכט איז גיוועזן אין סאַמע ברען, שראַפּנעלן און גראַנאַטן זענין גיפלויגן אין דער לופט, און אין דער מיט פון דער מהומה האט זיך צווישן די חורבות ארומגידרייט אַ ייד מיט אַ זעקעלע און צונויפגיקליבן די שמות פון די צוריסינע ספרים וואָס האבן זיך גיוואַלגערט אויף דער ערד...

רעדאַקציע

ג.

דער ווילדער צפון-ווינט האט אין דרויסן גיהוליעט און גיפייפט, ווי אַ חברה ווילדע לצים און שדים, און אַז מען האט אַרויסגיקוקט דורך די פאַרקאַוויטע שויבן האט מען גיזען גלאַנצן אַ רויטן קופערנים הימל איבער אַ מדבר פון שניי און אייז... דער ווינטער איז דעמלט גיוועזן אַן אויסטערליש קאַלטער, איז עמיץ אַרויס איז ער צוריקגיקומין מיט אַן-אָפּגיסמאַליעט פּנים, דער פראָסט האט גיברענט און גישטאָכן ווי גליעדיקע נאָדלין. ווייט פון ויין אייגינים הויף איז קיינער נישט אַוועק. מ-איז אַרויס אין שטאַל צו די פערד, שאָף און רינדער, אדער אַריבער צו אַ נאָנטן שכן זיך לייען אַ קליינקייט, וואָס האט גראָד גיפעלט אין שטוב, ווי: שוועבעלעך, זאַלץ, אדער אַ ביסל נאַפט...

די טעג זענין גיוועזן קורצע, איינגישרומפּינע און פאַרגליווערטע. די פאַרנאַכטן האבן זיך אָנגיהויבן אַרום זייגער צוויי נאָכמיטיק. דער ווינט האט זיך צושפּרייט מיט מורא-דיקע קולות, גיוויזן זיין כעס און גבורה מיט ווילדקייט און אכזריות. אַ סך מאָל האט מען גיקענט מיינין, אַז ס-קומין פון נאָנטן סיביר סטאַדים גאַנצע מיט טויזנטער הונגעריקע וועלף און באַלד וועלן זיי זיך וואַרפן אויף דעם גאַנצן דאָרף, זיך אַריינרייסן אין די שטאַלן און הייזער און אויפעסן בהמות און מענטשן נישט איבערלאָזן קיין לעבּידיק באַשעפּיניש...

אין אַזאַ פאַרנאַכט האט זיך דער הונט פון אונדזער הויף צוהוזשיט, גישראָקן, גיוואָרנט. עמיץ האט גיעפנט דאָס טויער, זיך גינענטערט צום הייזל, גיקלאַפּט. דער פויער האט גיעפנט, און אַריינגיקומין איז אַן אומבאַקאַנטער מענטש איינגיהילט אין שאַליקיס און שמאַטיס מיט אַן אַלט עסטרייכיש זעלנעריש היטל אויפן קאָפּ. האספאַדי! האספאַדי! ג—ט אַ ג—ט! האט דער רוסישער פויער מיט זיינע שטוב מענטשן אויסגירופן, ווי לאָזט מען זיך אַרויס אין אַזאַ צייט! פון וואַניט קומסטו? האט דער גיפאַנגינער גיענטפערט אויף אַ גיבראָכינע רוסישער שפּראַך; איך אַרבּיט ביי דער באַן-ליניע, אַ דרייסיק ווייאָרסט פון דאַניט. פון קאָלעגן האב איך גיהערט אַז ביי דיר ליגט דאָ אַ גיפאַנגינער קראַנק, בין איך גיקומין זען וואָס ער טוט, ווי ס-גייט אים...

דער פויער איז צוגיקומין צו מיין גילעגער אויפן פּיעטשיק:

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 064 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

הערכט לאזאר א חבר, א לאנדסמאן איז גיקומין דיך באזוכן, קום שטיי אויף, וועסט דיך זעצן אויף דער באנק ביים אויוון און איר וועט צוזאמין אייך אביסל אויסשמועסן אויף אייער לשון...

דער פויער האט מיר גיהאלפן, איך בין פאמעלעך אראפ פון מיין גילעגער. פאר מיר איז גישטאנין אן עלטערער ייד, אין צוריסינע צופליקטע מלבושים, „שלום עליכם" האט ער מיר גיזאגט מיט א הארציק רביש קול און גיקוועטשט מיר מיין שוואכע פיבערדיקע האנט. מיך אנידערגיזעצט אויף דער באנק לעבן אויוון, מיך גיגלעט און גיטרייסט, זיי נישט צוגילייגט, וועסט מיט השי"ת'ס הילף באלד גיזונט ווערן. מען שמועסט שוין שטארק פון שלום, וועלן מיר אהיימפארן און אלצדינג דערציילן אין פריירן אם י' צה השם, א ייד טאר נישט זיין צוגילייגט, א ייד מוז האבן בטחון, א ייד מוז האפן צום באשעפער, א ייד מוז מקבל זיין יסורים באהבה. קינד לעבן וואס זאל איך זאגן, איך בין שוין באלד חמישים, זעסט ווייזט ער מיר, א גראע בארד, צוויי זון זענין אין פעלד און וואו מיין ווייב און די קלענערע קינדער זענין ווייס איך נישט... מ'האט מיך פון פשעמישל גישלעפט קיין רוסלאנד... בין שוין גיווען אין סיביר אין טא קענט און אצינדערט ארביט איך דא נישט ווייט ביי דער באן-ליניע, די ארביט איז שווער, נאר דער קאמענדאנט איז א גוטער לאזט ער מיך אוועק. זיידישי רופט ער מיך. אויף דער סטאנציע וואו איך ארביט קומין יעדן טאג פארשידינע גיפאנגינע פון דער גאנצער געגנט. איך זוך שטענדיק יידן צווישן זיי, פרעג נאך אויף יידן, נאר מען זעט נישט. נעכטן דערציילט מיר א מאדיאר, אז אין א דערפל נישט ווייט ליגט א קראנקער ייד א גיפאנגינער. האב איך גינומין רשות ביי מיין קאמענדאנט תיכף איינערפרי און בין אהערגיגאנגין. אצינדערט קינד לעבן, נישט גיזארגט, וועסט מיט דעם אייבערשטנס הילף האבן באלד אין זיך א רפואה שלימה. בשעת דער ייד האט צו מיר אזוי גירעט האבן זיך טרערן גיגאסן פון מיינע אויגן, רבונו של עולם! צי איז דאס באמת א ייד א ברודער?! צי איז דאס מעגלעך אז ער האט דא אהערגיפונין אין אזא מוראדיקן שטורם אין אזא פחדמדיקע נאכט, צי אפשר איז דאס אלץ א חלום, א דמיון פון מיין קראנקן פיבערדיקן מח, און לעבן מיר זיצט גאר א פרעמדער מושיק, א רוסישער בעטלער פון יענע אייביקע נע-ווגדניקעס וואס וואגלין ארום סיי זומער סיי ווינטער איבער פעלדער און סטעפיס דערפלעך און שטעט?!

דער ייד האט גיזעהן מיינע ספקות, פארשטאנין מיין אומרואיקייט האט ער מיך נאך הארציקער גיגלעט גיטרייסט און גיבענטשט, מיר דערציילט מעשיות פון ר' ישראל בעל-שם-טוב און אנדערע גוטע יידן און מיך איינגישלעפערט ווי א יידישע מאמע שלעפערט איין איר קינד איר גיליבטן בן-יחיד...

אין דער פרי בין איך אויפגישטאנין א נייער מענטש. דער ייד איז לעבן מיר גיזעסן אין טלית און תפילין „גילויבט השם יתברך" האט ער אויסגירופן מיט פרייד: דו ביכט ב"ה גישלאפן א גאנצע נאכט, די היץ איז שוין אוועק, די סכנה איז גילויבט דער אייבערשטער אריבער. אצינדערט קינד לעבן מוז איך צוריק אויף דער סטאנציע כ'וויל דעם אפיציר נישט דערבייזערן, איך האף אז אין עטליכע טעג וועל איך ווידער קענין קומען.

מיר האבן נאך גיטרונקען צוזאמין טיי, דער ייד האט זיך מיט מיר גיזעגנט, מיר גיוואונטשן און גיוואונטשן. ווען דער ייד איז ארויס פון שטוב האט דער שטורם שוין גיהאט אויפגיהערט. די זון האט גישיינט, די שטראלן האבן די מענטשן דערמאנט, אז נישט אייביק וועט גידויערן דער ווינטער, אז פרילינג וועט קומען.

דאס עלנטקייט ארום מיר איז אוועק, די שטוב איז מיר פלוצים גיווארן היימיש און נאנט, איך האב נאך גיהערט די הארציקע מעשהלעך, די חסידישע רייד פון דעם ליכטיקן ייד, און גיזען די הייליקע געשטאלטן פון שפאלער זיידע, פון גוטס אלימלך פון רבין ר' זישע און פון ר' משה לייב סאסיווער...

מלחמה

אויף פעלדער צווישן גאַרבן
יינגע זעלנער שטאַרבן.—

וואַרים בלוט רינט פון שטערן
טריפט אויף קליידער און גיווער.

עמיץ בוקט זיך לויפט און פאַלט
טויטע ליגן לעבן וואַלד...

הארכיון היהודי

פאַרגרעסערטער יום-טוב נומער פון בית-יעקב זשורנאַל נ. 67
לכבוד דעם פיניף יעריקן יובילעאום פון בנות-אגודת-ישראל

לכבוד דעם פיניף יעריקן יובילעאום פון בנות-אגודת ישראל, מאכן מיר שוין הכנות ארויסצוגעבן א פארגרעסערטן יום-טוב נומער פון **בית-יעקב-זשורנאַל**. אלע אונדזערע פריינט גידענקן נאך, דעם יובל נומער פון אונדזער זשורנאל און די גרויסע פרייד, וואס דער דאזיקער נומער האט ארויסגירופן אין דער ארטאדאקסישער וועלט. מיר פארזיכערן אבער בע"ה, אז אויך דער יום-טוב נומער, וואס גייט ארויס לכבוד דעם יובילעאום פון אונדזער באוועגונג, וועט זיין א ליטעראריש-וויסנשאפטליך בוך. א חוץ וואס אין זעלבן נומער וועט זיין א ספעציעלע אפטיילונג וואס עס וועט אין ווארט און בילד איבערגיגעבן ווערן, אלץ וואס די בנות-ארגאניזאציעס אין יעדן ארט.

אונדזערע פריינט, וואס וויסן שוין פון לאנג, אז מיר גיבן נישט קיין פוסטע הבטחות און ב"ה, אז מיר זענין תמיד מקיים וואס מיר זאגן צו, וועלן זיך מיט שפאנונג דערווארטן די ווייטערע פרטים, וועגן דעם יום-טוב נומער, וואס וועט זיין א צירונג אין יעדן יידישן הויז!

די שיינע דינה

די שיינע דינה, אדער ווי מ׳האָט זי שפּעטער גירופן: — דינה יחייא, איז גיבוירן גיוואָרן אין ליסאַבאָן, די הויפּט-שטאָט פון מ״דיד לאַנד פּאָרטוגאַל, אין די זעכציקער יאָרן פונים פופצנטן יאָר הונדערט, צו רייכע און אַריסטאָקראַטישע יידישע עלטערן. זי איז גיווען גיראָטן מיט זייער אַ סך מעלות: אַ בלענדנדע שיינקייט, וואָס איז נישטאָ איר גלייכן: אַ וואוילגילערנטע אין די יידישע ספרים און אין וועלטלעכער בילדונג; זי האט גיהאָט אַ שאַרפן פאַרשטאַנד און אַ סך קענטעניסן און דערביי איז זי אויך גיווען זייער באַשיידן און צניעות-דיק.

דינה האט באַקומען אין איר עלטערן-הויז אַ שטרענג-רעליגיעזע דערציאונג, פיינע מאַניערן און אַ פרומען לעבנס-שטייגער. אַזוי ווי דער רוב יידישע טעכטער פון יענער צייט און דערביי האָט זי זיך אויך אויסגיצייכנט מיט פיל ענערגישקייט און מיט אַ שטאַרקן ווילן.

הארכיון היהודי

זייענדיק נאָך גאָר יונג, האָבן זי אירע עלטערן חתונה גימאַכט מיט אַ גילערנטן בחור פון זייער אַ שיינער און מיוחס-דיקער משפּחה, דוד אבן יחייא האט ער גיהייסן, ער איז גיווען דער זון פון דעם, אין יענער צייט באַוואוסטן יידישן גילערנטן, דאָן יוסף יחייא, וועלכער איז גיווען אַ קרוב למלכות ביים קעניג אַלפאָנס דער פינפטער, קעניג פון פּאָרטוגאַל.

דוד אבן יחייא איז גיווען אַ גרויסער תּלמיד-חכם, אַ קענער פון דער העברעאישער גראַמאַטיק און אַ פילאָזאָף און אַ מענטש מיט זייער אַ גוטמוטיקן און אידעלן כאַראַקטער.

נאָך מיידל-ווייז האָט דינה גידענקט גאַנץ תּנ״ך, דאָס ספר „בחינת עולם״ פון ר׳ ידעיי הפניני בדרשי און „שמנה פרקים״ פונים רמב״ם פון אויסנווייניק, און זי האָט גישיינט ווי די ליכטיקע זון, וואָס דערפאַר האט מען זי גיקרוינט מיט דעם נאָמען: „די שיינע דינה״.

נאָכדעם ווי דינה האָט חתונה גיהאָט מיט דעם גילערנטן דוד אבן יחייא, האָט זיך פאַר איר גיעפנט אַ נייע וועלט און זי האט נאָך פאַרמערט צו שטודירן און צו לערנען.

אָבער נישט לאַנג גידויערט די צייט פון איר גליקלעכן לעבן און רואיקייט.

צום אומגליק פון אַלע פּאָרטוגאַלישע יידן, איז דער קעניג פון פּאָרטוגאַל, אַלפאָנס דער פינפטער גישטאָרבן און זיין זון, דאָן זשואַן דער צווייטער, דער יורש פונים קעניגלעכן טראָן, איז גיוואָרן באַאיינפלוסט פון די קאַטוילישע גלחים, וועלכע האָבן אים כּסדר גיהעצט אַ קעגן דער יידישער באַפעלקערונג.

ארכיון אטובות

ס׳איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז אין אַ גיוויסן טאָג אין יאָר 1494 האט דער קעניג זשאַן אַרויסגיגעבן אַ באַפעל, אַז אַלע יידן, וואָס גיפינען זיך אויפן פּאָרטוגאַלישן באָדן זאָלן זיך שמדן.

ס׳איז דעמלט גיווען אַ גרויסע עת-צרה פאַר יידן. דעם זיבעציקיעריקן זקן דאָן יוסף אבן יחייא האט די דאָזיקע גזירה גיטראָפן אַזוי ווי אַ דונער. וואָס טוט מען? — האט ער גינומען זיינע דריי זין דוד, מאיר און שלמה און איז אַנטלאָפן פון פּאָרטוגאַל, איבערלאָזנדיק זיינע שנורן אויף ג—טס באַראָט.

דינה, דוד׳ס פרוי, האָט נישט גיוואָלט בלייבן אין דער היים. זי האט זיך פאַרקליידט פאַר אַ מאַנסביל און איז נאָכגילאָפן.

אויפן גאַנצן וועג האָבן זיי זיך אָנגיליטן אָן אַ שיעור ליידן און פיינלעכע יסורים, ביז זיי זענען ענדלעך צוגיקומען צו דער איטאַליענישער שטאָט פּיזאַ.

האָט זיך גימאַכט, אַז פּונקט אין דער זעלביקער צייט, האָט דער שוועדישער קעניג קאַרל דער אַכטער, מלחמה גיהאַלטן מיט איטאַליע און די שיף מיט די פּאָרטוגאַלישע אַנטלאָפענע יידן איז אַריינגעפאַלן אין די הענט פון קאַרלס חיילות, וועלכע האָבן אַרומגירינגלט די שטאָט פּיזאַ און זי איינגינומען. די שוועדישע אָפיצירן דערזעענדיק די שיינע דינה׳ן, האָבן גיוואָלט אָוועקרייסן זי מיט גיוואַלט. אָבער דינה האָט זיך אַרויסגירייסן פון זייערע הענט, זי איז אַנטלאָפן און באַהאַלטן זיך אויף זייער אַ הויכן טורים.

די אָפיצירן האָבן באַלד נאָכגישיקט זעלנער צו זוכן און צו כאַפּן זי. ווען דינה האט אָבער באַמערקט אירע נאָכיאָגער פון דער ווייטנס, האט זי זיך גימאַכט הארץ און אויסרופנדיק אויף אַ קול: „בידך אפקיד רוחי״ — האט זי זיך אַראָפּגעוואָרפן פונים הויכן טורים — — — — — — — — — — — —

האָבן מיר דאָך אַ גוטן פאָטער אין הימל, וועלכער „גיט אַכטונג אויף די נשמות פון זיינע פרומע קינדער״. איז גישען אַ נס: דינה איז גיבליבן ליגן אויף דער ערד אומגי-ניזק-ט און ס׳האט איר נישט פאַסירט קיין שלעכטס. זי איז נאָר גיווען צורודערט פון דער שרעקלעכער טרעפונג און זי האט זיך נישט גיקענט אויפהייבן פונים אָרט.

האָבן די זעלנער זי אָפּגיפירט אין זייער לאַגער און דער הויפּט-אָנפירער פון די שוועדישע חילות, אַן-עלטערער גענעראַל האט גיהייסן מ׳זאָל דינה׳ן שמידן אין קייטן און זי איינשפאַרן אין דעם גיפענגעניש, וואו איר שווער מיט זיינע זין זענען גיזעסן.

דאָן יוסף אבן יחייא האט ביי זיך גיהאַט זייער אַ סך געלט און ער האט פאַרשטאַנען אונטערצוקויפן דעם גענעראַל, וועלכער האָט זיי אַלעמען באַלד באַפרייט און זענען גיבליבן זיצן אין פּיזא אונטערן שוץ פונים שטאָט-קאָמענדאַנט. די רעגירונגס-לייט, דערוויסנדיק זיך, אַז די יידן האָבן אַרויסגיפירט פון פּאָרטוגאַל אַ גרויס פאַרמעגין, האָבן זיי אָנגיהויבן צו העצן און אָנצורייצן דעם המון אַ קעגן די פרעמדע יידן.

מ׳האט זיי באַשולדיקט, אַז זיי אָגיטירן די אָרטיקע „אנוסים״ צוריקצוקערן צום יידישן גלויבן. פאַרשטייט זיך, אַז אַלס ערשטער קרבן איז גיפאַלן דער גרייז-גראָער זקן פון די אַנטלאָפענע יידן, דאָן יוסף יחייא, וועלכער איז באַלד אַרעסטירט גיוואָרן און ס׳איז אַ קעגן אים פאַרפירט גיוואָרן אַ פּראָצעס.

דאָן יוסף איז גיפייניקט גיוואָרן אין דער תּפיסה אויף אַ שרעקלעכן אופן, און דער סוף איז גיווען, אַז די פּיזאַער רעגירונג האט פון אים אַרויסבאַקומען בערך צען טויזנט גאָלדענע דוקאַטן און מ׳האט אים באַפרייט. ער האט אָבער נישט גיקענט צוקוקן זיך צו די גרויסע צרות פון זיינע ברודער און צו דערטראָגן די שווערע יסורים וואָס ער האט זיך אָנגיליטן, און אין עטלעכע טעג אַרום נאָך דער באַפרייאונג איז דאָן יוסף יחייא גישטאָרבן ביי 73 יאָר אַלט.

נאָך זיין טויט האָט די שיינע דינה באַמערקט, אַז די רעגירונגס-לייט וואַרפן אויף איר אויגן און מ׳טוט אַרום איר פאַרשפּרייטן אַ נעץ, האָט זי נישט לאַנג גיקלערט און איז אין אַ פינצטערער נאַכט אַנטלאָפן קיין פלאָרענץ, וואו זי האט גיבוירן איר בכור, וועמען זי האט אַ נאָמען גינעבן „יוסף״, נאָך איר שווער דאָן יוסף אבן יחייא. דער דאָזיקער יוסף איז שפּעטער באַרימט גיוואָרן אַלס גרויסער גילערנטער און פילאָזאָף.

דערווייל איז איר מאַן דוד יחייא, אויפגינומען גיוואָרן פאַר אַ רב אין דער שטאָט נעאַפּאַל, דאָרט האט זיך דינה אַנטפּלעקט אין איר גאַנצער גרויסקייט מיט אירע מעשים טובים און זי איז

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ח/גליון 064 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

אינים הויז פון דער דערציערן

(פונים בוך „רבקה" — זע ב"י נומער 63)

ג.

אַזוי ווי די „נאַטור פירט צו טוגנט און טוגנט צו נאַטור"
אַזוי איז דידאָזיקע גוטע און איידילע פרוי שטענדיק אויפגיזוכט גיוואָרן פון פרויען מיט אַן-עמפּענגלעכן גייסט און די פרויען, וואָס זענען גיוועזן ווייניקער עמפּענגלעך, זענען ווידער אויפגיזוכט גיוואָרן פון איר צו וועקן ביי יעדן קינד פון יידישע עלטערן דאָס שלומערנדע גיפיל פאַרן יידישן וועזן, יידישע זיטליכקייט, יידיש פאַמיליען-לעבן און יידישער היים. קיין איין פרוי האָט נישט פאַרלאָזט איר הויז נישט מיטנעמינדיק מיט זיך דעם ערהאַבינים אידעאַל און אַ גיוויסע איידילע צופרידנהייט מיט זיך זעלבסט אדער אַן דעם אידעאַל, ווי עס דאַרף אויסזעען אַן-אמת יידישע פרוי. פרוי טוועסט איז גיוועזן איינע פון די זעלטינע מענטשן, וואָס קענען די נשמה פון דער יוגנט און זי האָט גיוואוסט, ווי אַזוי אויך זיי צו ווירקן. רייך מיט ידיעות באַזיצנדיק אַ שטאַרקן ווילנס-קראַפט, קלאָר אין די דערקענטנישן פון די לעבנס-אויפגאַבן און קענינדיק גוט די פּסיכאָלאָגיע פון דער צאַרטער נשמה פונים יינגן קינד מיט אַלע זיינע פריידן און ליידן איז זי גיוועזן אַן-אידעאַלע ערציערין, אַ מורה דרך פאַר* דער יידישער פרויען-יוגנט און איר גיוויזן דעם אמת-ן לעבנס-וועג, אויף וועלכן זיי האָבן צו גיין אַלס יידישע [illegible]. דעריבער האָט זי זיך באַנוצט מיט אַזאַ פּעדאַגאָגישן מעטאָד, וואָס האָט אויף דעם יינגן קינד נישט אָנגיוואָרפן קיין אימה, דאָס קינד האָט פאַר זיך נישט גיזעען אַ שטרענגע לערערן, נאָר אַן-עלטערע שוועסטער, וואָס שפּילט זיך מיט איר, גיט זיך מיט איר אָפּ, דערציילט שיינע מעשה-לעך אַלס מיטל צו ווייזן די קינדער דעם ריכטיקן וועג. דער דאָזיקער מעטאָד ווירקט לאַנגזאַם אבער זייער.

דער באַזוך

דער המון זאָגט, אַז דאָס איינפאָרמיגע מאָנאָטאָנע מוטשעט אָפּ, די ריכטיקייט פון דעמדאָזיקן גידאַנק קאָן מען נאָר זעען דורך דעם פאַרגרעסער-גלאָז פון שלעכטער גיוואוינהייט און איר צווילינגס-שוועסטער, די לאַנגווייליקייט. ווער עס איז פריי פון עגאָאיזם און אייגינים נוצן, ווער עס שטייט שטענדיק אין דינסט פונים העכסטן האַר, אדער וואָס איז אייגנטלעך גינוי דאָס זעלבע אין דינסט פון זיין מיט וועלט, ווער עס פאַרשטייט דאָס ווערטל, צייט איז געלט אינים ערהאַבנסטן זין, אַז די צייט האָט אים ג—ט גישענקט אויף אַ אומבאַשטימטער צייט און ער גידענקט שטענדיק, אַז די דאָזיקע מתנה קאָן אים יעדן טאָג צוגינומען ווערן — דער וועט שטענדיק וויסן, ווי אַזוי אויסצוניצן די צייט, און פרייד-פולע פיל פאַרבקייט אין דעם מאָנאָטאָנים פון זיין אַרבעט און ווירקן.

גיוועזן אַ מוטער פאַר אירע פאַרפאָלגטע און גיפּלאָגטע ברודער וואָס זענען אָנגיקומען קיין נעאַפּאָל.

אבער אויך אין נעאַפּאָל איז איר נישט באַשערט גיוועזן צו זיצן לאַנג במנוחה. אין אַ צייט אַרום איז אַרויס אַ באַפעל, אַז אַלע יידן מוזן פאַרלאָזן נעאַפּאָל.

פון דעמלט אָן האָט זי גימוזט אַרומוואַנדערן מיט איר פאַמיליע פון אָרט צו אָרט, ביז זי האָט זיך צום סוף באַזעצט אין דער שטאָט גימאַלאַ. דאָרט האָט די שיינע דינה נאָך גילעבט עטלעכע יאָרן און איבערגילאָזט נאָך זיך אַ שם-טוב אויף לאַנגע דורות.

יעדער מענטש קאָן אין דער אַרבעט צום גוטן און וואויל פון זיינע מיטמענטשן גיפינען אַן-ערהאַבינים געָנוס.

— — — — — — — — — — — —

דער באַזוך פון בנימינין מיט זיין טאָכטער רבקה איז פאַר פרוי טוועסט גיוועזן אַן-אמתע פרייד. פרוי טוועסט האָט איצט גיהאַט אַן-ערהאַבינע און איידילע אויפגאַבע, אויסצובילדן דאָס איינאיינציקע קינד פון איר יינג פאַרשטאָרבינער שוועסטער פון אַן-אמתער יידישע פרוי, אויך זי צו דערציען אינים גייסט פון די יידישע אידעאַלן און טראַדיציעס.

רואיק און מיט דער אומגיקינצלטקייט, אויפריכטיקער האַרציקייט האָט זי זיי באַגריסט און זיך צוקושט מיט דעם קליינים יתומ-ל און זי צוגיטוליעט צו זיך, ווי אַ מאַמע.

זאָל דער ליבער ג—ט שיקן זיין ברכה, אַרים קינדילע מיינס — האָט זי ענדלעך זיך אָפּגירופן צו רבקה-לן. רבקה-לע פון היינט אָן וועסטו זיין מיין קינד. און אַז דו וועסט מיך פאָלגן, וועל איך דיך שטענדיק ליב האָבן.

די ביסט דען די מאַמישי — האָט רבקה-לע גיפרעגט פאַרוואונדערט — וואָס איז שוין לאַנג פון אונדז אַוועק? אָ, זייער גוט, וואָס איך האָב דיך ענדלעך גיפונין — האָט דאָס קינד אַ פלעסק גיטון פריילעך מיט די הענטלעך — איך וועל דיך שטענדיק ליב האָבן, מאַמישי, איך וועל שוין דאָ בלייבן מיט דיר.

פרוי טווערסט איז גיוועזן שטאַרק גירירט פון דידאָזיקע ווערטער. די טרערן האָבן זי גישטיקט און נישט גיקענט אויסרעדן קיין וואָרט. זי האָט אַ שווייגנדע אָנגינומען דאָס קינד פאַר-ן הענטל און עס אַריינגיפירט אינים צימערל, וואָס איז ספּעציעל פאַר איר גימאַכט גיוואָרן אין אָרדנונג.

רבקה-לע האָט זיך פון דער ערשטער מינוט אָנגיהויבן צו פילן היימיש. צווישן דער ערציערין און דעם קינד האָט גיהערשט אַ אמת-ע ליבשאַפט. פרוי טווערסט איז פאַר דעם קינד גיוועזן — אַ מאַמע און דאָס קינד פאַר פרוי טווערסט — אַ טאָכטער. די דערציאונג פאַר דעם קינד איז פאַר פרוי טוועסס גיוועזן אַן-אמתער גינוס.

(ווייטער זע נומער 65)

לכבוד דעם פיניף-יעריקן יובילעאום
פון בנות-אגודת-ישראל
גייט אַרויס אַ ביליקע פּראָפּאַגאַנדע-בראָשור
„וואָס איז און וואָס וויל בנות-אגודת-ישראל?"
דאָס דאָזיקע ביכל וועט געבן אַ גינויע אויפקלערונג איבערן פּראָגראַם, ציל און אַרבעט פון די בנות-אגודיסטקעס
הויך די פאָן פון
בנות-אגודת-ישראל!